

Анђелија Адамовић, асистенткиња
Правни факултет Универзитета у Нишу

**ПОСТУПАК У ПАРНИЦАМА ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ ИСПРАВКЕ
НЕИСТИНИТЕ, НЕПОТПУНЕ ИЛИ НЕТАЧНО ПРЕНЕТЕ
ИНФОРМАЦИЈЕ¹**

Апстракт: У овом раду, ауторка обрађује правила посебног парничног поступка за објављивање исправке неистините, непотпуне или нетачно пренете информације. Извршено је поређење правила општег парничног поступка и специфичних правила овог поступка прописаних Законом о јавном информисању. Анализирана су потенцијална спорна питања која се у пракси могу јавити приликом примене прописа, са посебним акцентом на субјекте поступка, правила о терету доказивања и правне лекове.

Кључне речи: медијске парнице, исправка, посебни поступак, терет доказивања.

1. Уводне напомене

Савремене тенденције у медијском праву иду у правцу ширења слободе говора и декриминализације увреде и клевете. На регионалној конференцији о клевети и слободи изражавања, коју је организовао Савет Европе, а у оквиру Пакта стабилности за Југоисточну Европу, донето је низ закључака², а најважнији јесте да увреда и клевета треба да буду декриминализоване. Међу бројним другим закључцима конференције, издвајају се следећи, важни за тему овог рада: треба поспешивати коришћење алтернативних метода за решавање медијских спорова, попут медијације, као и објављивање извињења, одговора или исправке информације, а са циљем смањења броја медијских парница; уколико странка искористи неко од тих средстава, више неће бити у могућности да покрене парнични поступак; треба предузети мере да се скрати дужина

¹ Рад представља резултат истраживања на пројекту „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“ који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (евиденциони број пројекта је 179046).

² Defamation and Freedom of Expression, Media Division, Directorate General of Human Rights, Strasbourg, March 2003.

медијских парница. Парламентарна скупштина Савета Европе донела је резолуцију „У правцу декриминализације клевете“³, којом се државе чланице позивају да сместа укину затворску казну за кривична дела увреде и клевете, спрече злоупотребу кривичног поступка и обезбеде независност тужиоца.

Увреда и клевета и даље представљају кривична дела према правилима домаћег законодавства, иако постоје најаве да ће доћи до брисања ових кривичних дела из Кривичног законика⁴. Депенализација овог кривичног дела, којом је укинута затворска казна, само је привидна, будући да ће, у случају неизвршења, новчана казна бити замењена казном затвора.

Брисање увреде и клевете из Кривичног законика, свакако не значи да ће достојанство једног лица остати незаштићено. Ово право штити се и Уставом Републике Србије, у коме је назначено да је људско достојанство неприкосновено и да су сви дужни да га поштују и штите.⁵ Слобода изражавања може се законом ограничити, ако је то потребно ради заштите права и угледа других, чувања ауторитета и непристрасности суда и заштите јавног здравља, морала демократског друштва и националне безбедности Републике Србије.⁶ Најзначајнији регионални документ у области људских права, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода,⁷ у начелу штити слободу изражавања. Ипак, она може

³ Resolution 1577 (2007), Towards decriminalization of defamation. На основу ове резолуције, донета је и препорука Парламентарне скупштине (Recommendation 1814 (2007)) којом се државе чланице позивају да преиспитају своје законодавство у вези клевете, и, уколико је потребно, ускладе га са праксом Европског суда за људска права.

⁴ Увреда и клевета и даље су кривична дела према Кривичном законнику Републике Србије (чл. 170. и 171. Кривичног законика, „Сл. гласник РС“ бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009 и 111/2009). У медијима су се појавиле најаве да би могло доћи до брисања ових кривичних дела, што је поздрављено од стране новинарских удружења и медијских кућа, али до тих измена још увек није дошло. (<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/266930/Kleveta-i-uvreda-samo-u-parnicci>, <http://www.mic.org.rs/2011/07/22/nuns-pozdravlja-ukidanje-krivcnog-dela-uvrede-i-klevete>, приступ сајтовима 30. јуна 2012).

⁵ Чл. 23. Устава Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 83/06.

⁶ Чл. 46. Устава Републике Србије.

⁷ Чл. 10. Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесне слободе и права који нису укључени у Конвенцију и Први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз

бити ограничена у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

Према Закону о облигационим односима, свако има право захтевати од суда или другог надлежног органа да нареди престанак радње којом се повређује интегритет људске личности, личног и породичног живота и других права његове личности.⁸ Чланом 198. ЗОО предвиђена су посебна правила о накнади материјалне штете у случају повреде части и ширења неистинитих навода.⁹ Ко другоме повреди част, као и ко износи или преноси неистините наводе о прошлости, о знању, о способности другог лица, или о чему другоме, а зна или би морао знати да су неистинити, и тиме му проузрукује материјалну штету дужан је накнадити је. Због претрпљених душевних болова због повреде угледа, части, слободе или права личности, суд ће, у зависности од околности случаја, досудити тужиоцу правичну новчану накнаду, независно од накнаде материјалне штете као и у њеном одсуству.

Предмет заштите јесу углед и част једног лица. Под угледом се сматра спољна процена понашања и особина одређеног лица, начињена од релевантне заједнице, на пример комшија, колега или јавности у ширем смислу.¹⁰ Тужилац мора доказати да је објављивање информације у вези са

Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, „Сл. лист СЦГ“ – међународни уговори, бр. 9/2003.

⁸ Чл. 198. Закона о облигационим односима, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, „Сл. лист СРЈ“, бр. 31/93, „Сл. лист СЦГ“, бр. 1/2003 – Уставна повеља, у даљем тексту и ЗОО. У литератури се наводи да би услови грађанскоправне заштите части, у односу на кривичноправну, могли да буду донекле блажи јер би требало да буде довољан сваки степен кривице починиоца (Радишић Ј, Облигационо право – општи део, Београд, 2008, стр. 290).

⁹ Иако ЗОО не користи стриктно термине „увреда“ и „клевета“, а сама законска норма утврђена је тако да на први поглед изгледа да су повреда части и угледа неког лица или изношење или проношење неистинитих навода о неком лицу две различите ствари, у оба случаја реч је о увреди и клевети. Сматра се да је и нејасна дефиниција појмова у ЗОО, наспрам прецизнијег одређења у Кривичном законнику, један од разлога због кога се грађани чешће опредељују за покретање кривичног поступка (Шолић Н, Реформа одговорности за увреду и клевету, Подгорица, 2010, с. 111).

¹⁰ Gibson T, Defamation Reconsidered (1996) 16 OJLS 587, 589, преузето из Milo D, Defamation and Freedom of Speech, Right to Reputation, published in Oxford Scholarship Online: Jan – 09, p. 3.

њим било неистинито, као и да је било доступно трећим лицима.¹¹ Три су конститутивна елемента права на углед – својина, част и достојанство. Схватање угледа као облика имовине налик на репутацију фирме указује на то да углед може да се стекне као резултат појединачног труда и рада.¹² Углед у смислу части предвиђа да појединац захтева остваривање права на углед у складу са врлинама које у њему препознаје друштво и положајем који је у складу са његовом улогом у друштву.¹³ Иако се достојанство традиционално посматра као интимни део човекове личности, јавни аспект човекове личности оправдава заштиту угледа, и из перспективе других лица.¹⁴ Према другом становишту, право на достојанство личности обухвата, пре свега, заштиту части и угледа лица, као и заштиту имена и личних података.¹⁵ Углед представља објективизирано мишљење осталих припадника одређене друштвене заједнице о конкретном појединцу или ужој групи лица. Осећај части и угледа се не морају подударати, па тако частан човек не мора имати друштвени углед и обрнуто.

Важно је нагласити да, приликом повреде части и угледа путем средстава јавног информисања, треба правити разлику између вредносних судова и изјава о чињеницама. Вредносни судови представљају изношење мишљења, и за разлику од чињеница, не могу бити предмет доказивања.

2. Поступак у парницама за објављивање исправке неистините, непотпуне или нетачно пренете информације

Законом о јавном информисању¹⁶ предвиђен је један број парница за заштиту части и угледа одређеног лица. То су парнице за објављивање одговора на неистиниту, непотпуну или нетачно пренету информацију, за објављивање исправке неистините, непотпуне или нетачно пренете

¹¹ Milmo P. and Rogers WVH, *Gatley on Libel and Slander* 10th edn, (2004) 7, преузето из Milo D, *Defamation and Freedom of Speech, Right to Reputation*, published in Oxford Scholarship Online: Jan – 09, p. 3.

¹² У свету који не тргује оним што човек заиста јесте, већ сликом која је о њему створена, углед је постао вреднији од свих валута (Smolla RA, *Suing the Press*, (1986) 255 – 6). С обзиром да се углед не купује и продаје, једино се у судском поступку може одредити вредност у новцу као последица наношења штете угледу (Hayne J in *Rogers v Nationwide News Pty Ltd* (2003) 216 CLR [68]) (оба навода преузета из Milo D, *Defamation and Freedom of Speech, Right to Reputation*, published in Oxford Scholarship Online: Jan – 09, p. 10).

¹³ Ibid, p. 12.

¹⁴ Ibid, p. 14.

¹⁵ Ковачевић Куштримовић Р, Лазић М, Увод у грађанско право, Ниш, 2008, стр. 189.

¹⁶ Закон о јавном информисању, „Сл. гласник РС“ бр. 43/2003, 61/2005, 71/2009, 89/2010 – одлука УС и 41/2011 – одлука УС, у даљем тексту и ЗЈИ.

информације, за пропуштање објављивања информације, као и парнице за накнаду штете настале објављивањем информације, односно необјављивањем одговора или исправке. Будући да је тежиште рада на парницама за објављивање исправке неистините, непотпуне или нетачно пренете информације, у раду ће преваходно бити обрађена правила по којима се поступак у овим парницама спроводи, уз истицање најзначајних сличности и разлика у односу на поступке у другим медијским парницама.

Право на исправку јесте овлашћење лица чији су право или интерес повређени неистинитом, непотпуном или нетачно пренетом информацијом да захтева да се објави исправка те информације као неистините, непотпуне или нетачно пренете. Суштина исправке јесте да је то информација која мериторно коригује изворну информацију као неистиниту.¹⁷ Управо је у мериторности разлика између одговора и исправке једне информације. Док одговор (по интенцији и претензији аутора) само хоће да исправи, дотле исправка (својом мериторношћу) заиста исправља.¹⁸ Одговор почива, између осталог, на идеји: нека се чује и друга страна, тј. нека се чује и другачији став, а идеја исправке је: нека се чује истина.¹⁹ О делотворности и користи које одговор и исправка могу имати постоје и негативна мишљења, те се може чути и да одговор на информацију значи само то да се три пута слуша ружна вест – први пут, када је објављује медиј, други пут – када (на сличан начин) одговара грађанин и трећи пут – када редакција на одговор даје свој коментар²⁰.

2.1. Претходни поступак

Да би поступак за објављивање исправке био пуноважно заснован, пуноважно се развијао и пуноважно окончао, потребно је да буду испуњене процесне претпоставке. Осим оних које се тичу свих поступака, попут свих процесних претпоставки у вези странака и суда, поједини аутори сматрају да треба да буде вођен и претходни поступак између

¹⁷ Иако се одговор и исправка јасно разликују, како по циљу и функцији, тако и по претпоставкама, у правној теорији и упоредном праву прилично је распрострањено да се одговор назива исправком, и обрнуто, исправка одговором. То је случај и са нашим правом, још од раније (још по предатном праву) па и са важећим законом (Водинелић В. и др, Право медија са Моделом закона о јавном информисању, Београдски центар за људска права, Београд, 1998, стр. 184 – 191).

¹⁸ Ibid, стр. 185.

¹⁹ Ibid, стр. 187.

²⁰ Zeno – Zencovich V, Alcune ragioni per sopprimere la libertà di stampa, Roma, 1995, наведено према Radolović A, Odnos prava osobnosti i medijskog prava, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, (1991) v. 28, br. 1, xxx – xxx (2007), стр. 36.

тужиоца и одговорног уредника.²¹ Према слову закона, лице чије су право или интерес повређени неистинитом, непотпуном или нетачно пренетом информацијом може тужбом захтевати да суд одговорном уреднику нареди да, без накнаде, објави његову исправку те информације као неистините, непотпуне или нетачно пренете. У поређењу са поступком за објављивање одговора на информацију која је погодна да повреди нечије право или интерес, где се тужба може подићи тек када одговорни уредник није објавио одговор, што је у Закону о јавном информисању експлицитно речено, за објављивање исправке није обавезно да се (будући) тужилац најпре обрати одговорном уреднику.²² Будући да у овом делу ЗЈИ не прописује сходну примену правила о објављивању одговора на објављивање исправке, не може се извести правило према коме постоји обавеза тужиоца да се обрати одговорном уреднику.

Став да је негативан или никакав одговор уредника на захтев за објављивање исправке претпоставка за покретање парничног поступка могао би се, евентуално, правдати намером законодавца да странке обесхрабри да се парниче и одлазак на суд услови исцрпљеношћу других начина да се спор реши. Међутим, како, са једне стране, мирно решавање

²¹ Станковић Г, Грађанско процесно право – парнично процесно право, Ниш, 2010, стр. 577: Право на исправку нетачне информације у јавним гласилима ужива заштиту у парничном поступку уколико титулар права није успео да оствари заштиту у претходном поступку; Станковић Г, *op. cit.*, стр. 59 - 60: Процесне претпоставке у погледу ствари: 8) вођење претходног поступка – да је вођен претходни поступак код одређеног органа кад је посебним прописима то предвиђено (нпр. обавезно обраћање главном и одговорном уреднику ради објављивања исправке нетачне информације). Супротно: Водинелић В, *op. cit.*, стр. 188: Пошто мериторност исправке потиче од тога што суд утврди неистинитост или непотпуност изворне информације, а истинитост или потпуност исправке, то се право на исправку остварује директном тужбом суду, те право на исправку – за разлику од права на одговор – није условљено тиме да је лице претходно неуспешно вансудски захтевало од одговорног уредника објављивање своје тврдње.

²² Чл. 47. ст. 1. и 2. ЗЈИ: Лице на које се лично односи информација подесна да повреди његово право или интерес може од одговорног уредника захтевати да, без накнаде, објави одговор у коме оно тврди да је информација неистинита, непотпуна или нетачно пренета. Ако одговорни уредник не објави одговор, а не постоји неки од разлога за необјављивање, одређен овим законом, као и ако одговор објави на непрописан начин, имацаца права на одговор може против одговорног уредника поднети тужбу за објављивање одговора, у поређењу са чл. 47. ст. 4. ЗЈИ: Лице чији су право или интерес повређени неистинитом, непотпуном или нетачно пренетом информацијом може тужбом захтевати да суд одговорном уреднику нареди да, без накнаде, објави његову исправку те информације као неистините, непотпуне или нетачно пренете. Постојању разлике у прилог иде и чл. 48. ЗЈИ у коме се каже да за лице неспособно да се само стара о својим интересима *одговор, односно тужбу за објављивање исправке* подноси његов законски заступник, а за правно лице – орган правног лица. Јасно је, дакле, да су одговор уреднику, односно тужба за објављивање исправке две различите иницијалне радње за заштиту два различита права.

спорова није ни предвиђено као једно од основних начела овог закона, а, са друге стране, циљ исправке и не може да се постигне без интервенције суда, до промене важећих прописа неће бити могуће екстензивно тумачење постојећих правила.²³

2.2. Начело хитности

Када законодавац одлучи да се једно материјално право не штити по правилима општег парничног поступка, већ да за његову заштиту суд пружа према правилима посебног парничног поступка, он тај поступак конципира тако да буде прилагођен специфичностима угроженог, повређеног или оспореног грађанског субјективног права. Приликом уређења поступка за објављивање исправке, законодавац није унео пуно одступања од правила општег парничног поступка. Најочигледнија разлика уочава се код одређивања начела, будући да је начело хитности на више места апострофирано као руководеће начело. Тако, наглашено је да је поступак у парницама за објављивање одговора, односно исправке, хитан. Назначено је да се у парници за објављивање одговора предмет додељује судији истог или следећег дана по пријему тужбе, али таква обавеза не постоји код парница за објављивање исправке, нити је предвиђена сходна примена правила за објављивање одговора. У парницама ради објављивања исправке не заказује се припремно рочиште. Рок за одговор на тужбу износи осам дана. Прво рочиште за главну расправу одржава се у року од 15 дана од пријема одговора на тужбу, односно од истека рока за одговор на тужбу. Суд доноси и јавно објављује пресуду одмах по закључењу главне расправе. Странке могу изјавити жалбу против пресуде у року од осам дана од дана достављања преписа пресуде, а она се доставља противној странци на одговор без одлагања, а најдоцније у року од три дана од пријема жалбе.²⁴ Рок за одговор на жалбу износи три дана од дана пријема, а благовремена и допуштена жалба доставља се другостепеном суду у року од пет дана од пријема одговора, односно по истеку рока за одговор. Другостепени суд одлучује о жалби у

²³ Овакво решење представља реликт прошлости, а познавали су га, на пример, у чл. 32, Закон о јавном информисању, „Сл. гласник РС“, бр. 19/91 и, у чл. 41, Закон о јавном информисању, „Сл. гласник РС“, бр. 36/98, и „Сл. лист СРЈ“, бр. 1/2001 – одлука СУС и „Сл. гласник РС“, бр. 11/2001 – Закон о престанку важења Закона о јавном информисању.

²⁴ Начело хитности, иако иманентно и поступку за објављивање одговора и поступку за објављивање исправке, различито се одражава кроз рокове. Тако, против пресуде за објављивање одговора странке могу изјавити жалбу у року од пет дана, она се не доставља противној странци на одговор а благовремена и дозвољена жалба доставља се другостепеном суду у року од два дана. Другостепени суд одлучује о жалби у року од пет дана од дана пријема жалбе са списима.

року од осам дана од дана пријема жалбе са списима. Ако суд прекорачи наведене рокове, председник суда, на предлог тужиоца, без одлагања додељује предмет у рад другом већу.

Иако је начело о суђењу у разумном року један од елемената права на правично суђење, ипак међу теоретичарима постоји неслагање о томе да ли овом начелу има места у поступку за објављивање исправке.²⁵ Тако, наводи се да су скраћени поступак и убрзана заштита карактеристични за поступак објављивања одговора, а потпуно непримерени за поступак објављивања исправке.²⁶ Потреба за хитношћу и потреба за испитивањем и саопштавањем истинитости и неистинитости искључују се и не могу се обе задовољити у истом поступку. Супротно овом становишту, подсећа се и да је „вест од јуче стара вест“, па ваља хитно поступити.²⁷

2.3. Субјекти поступка

Активно процесно легитимисани субјект јесте лице чије су право или интерес повређени неистинитом, непотпуном или нетачно пренетом информацијом. За лице које је неспособно да се само стара о својим интересима тужбу за објављивање исправке подноси његов законски заступник, а за правно лице орган правног лица.²⁸ Учесник правног лица (члан, орган, запослени) има право на самосталну исправку ако се објављена информација односи како на правно лице тако и лично на учесника. Ако је лице на које се односи информација умрло, право на

²⁵ Чл. 6. ст. 1. ЕКЉП: Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Када је реч о праву на разуман рок према члану 6. у грађанским поступцима, и ту се може захтевати експедитивност власти, нарочито онда када је поступак од критичне важности за подносиоца представке или се пак одликује немогућношћу повратка у пређашње стање (Mole N, Harby C, *Pravo na pravično suđenje*, Savet Evrope, Beograd, 2003, str. 55).

²⁶ Водинелић В, *op. cit.*, стр. 190.

²⁷ Ивошевић З, *Заштита од информације правом на исправку и правом на одговор*, у: *Правни живот*, бр. 11-12, 1994, стр. 1748; Ивошевић З, *Узвраћање на информацију правом на информацију и правом на одговор*, у: *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 4, 1995, стр. 465.

²⁸ Сматрам да је непотребно истицати добро позната правила општег парничног поступка у деловима закона који треба да укажу на посебност одређеног поступка, јер тумача и примењивача закона могу довести у заблуду да се ради о неким специјалним правилима која представљају одступање од општег парничног поступка. Закон о парничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, у даљем тексту и ЗПП. чл. 77: Странку која нема парничну способност заступа њен законски заступник.

исправку имају: брачни друг,²⁹ деца, родитељи, правно лице чији је учесник био умрли, када се информација тиче његовог учешћа у правном лицу, друга лица чију успомену на умрлог може да повреди, односно повређује објављена информација.

Природно, поставља се питање ко су та друга лица чија успомена на умрлог може бити повређена. Најпре, полази се од претпоставке да то може бити ванбрачни партнер, јер су, према одредбама Породичног закона, супружници и ванбрачни партнери изједначени.³⁰ У недостатку других критеријума, могу се применити и критеријуми за искључење судија, па би тако друга лица могла бити сваки сродник по правој линији, а у побочној линији до четвртог степена и сродник по тазбини до другог степена, без обзира да ли је брак престао или није.³¹ Даље, то може бити и лице које је било у заједничком домаћинству са титуларом права, а не потпада у једну од наведених категорија. Може се поставити и питање, да ли то лице може бити емотивни партнер титулара права, који није испунио законске услове да се сматра ванбрачним партнером, или чак емотивни партнер титулара који се већ налази у браку? Да ли судија треба да води рачуна и о правилима морала и добрим обичајима, иако се она у овом закону експлицитно не помињу? Ово навођење примера има за циљ да покаже да правни стандарди, иако пожељни, а некад чак и неопходни, нису увек добро решење, јер ће од осећаја и моралних назора судије, а не познавања права, зависити активна процесна легитимација одређеног лица.³²

Пасивно легитимисани субјект јесте одговорни уредник јавног гласила. Уколико се у току поступка промени одговорни уредник, тужилац је дужан да преиначи тужбу у субјективном смислу. Међутим, за ово субјективно преиначење му, супротно правилима општег парничног поступка није потребна сагласност ни првобитног туженог ни новог

²⁹ Породични закон, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, основни закон за уређење брака и породичних односа, користи термин „супружник“, те ЗЈИ у овом делу користи превазиђену терминологију.

³⁰ Чл. 4. ст. 2. Породичног закона: Ванбрачни партнери имају права и дужности супружника под условима одређеним овим законом. Ванбрачни партнери и супружници нису изједначени једино у могућности законског наслеђивања, што се може објаснити и тиме да је актуелни Закон о наслеђивању донет још 1995. године („Сл. гласник РС“, бр. 46/1995).

³¹ Чл. 67. ст. 3. ЗПП.

³² Хрватски Закон о медијима (Zakon o medijima, „Narodne novine“ br. 59/2004), у чл. 40. ст. 7. одређује да, ако је особа на коју се односи информација умрла, право на објављивање исправке и право одговора имају њена деца, усвојеници, брачни друг, родитељи, усвојитељи, браћа и сестре или правно лице ако се информација односи на делатност покојника у вези са тим правним лицем.

одговорног уредника.³³ Преиначење је дозвољено по самом закону и представља вид чисто процесне сукцесије.

Стварно је надлежан виши суд.³⁴ Месно је надлежан суд опште месне надлежности.

2.4. Терет доказивања

Терет доказивања јесте процесноправни појам који се може схватити двојако, у субјективном и објективном смислу.³⁵ У субјективном смислу, терет доказивања је дужност или терет одређене странке да суду пружи обавештења о доказним средствима помоћу којих се суд може уверити у истинитост исказа о одређеној правно релевантној чињеници.³⁶ У објективном смислу, терет доказивања представља скуп правних правила која се примењују када и после спроведеног доказног поступка суд не може да се увери у постојање или непостојање неке чињенице или истинитост или неистинитост неког исказа. Посматрано из перспективе циља који терет доказивања има, може се рећи да је циљ терета доказивања у субјективном смислу дистрибуција доказних активности између странака, док је циљ објективног терета доказивања дистрибуција ризика недоказаности у поступку.³⁷

Основно правило везано за доказивања јесте да је странка дужна да изнесе чињенице и предложи доказе на којима заснива свој захтев или којима оспорава наводе и доказе противника.³⁸ Уколико суд са сигурношћу не може да утврди постојање неке чињенице, примениће се правила о терету доказивања. На основу ових правила, странка која тврди да има неко право, сноси терет доказивања чињенице која је битна за настанак или остваривање права, ако законом није другачије утврђено.³⁹ Са друге стране, странка која оспорава постојање неког права, сноси терет доказивања чињенице која је спречила настанак или остваривање права или услед које је право престало да постоји, ако законом није другачије

³³ Чл. 201. ЗПП.

³⁴ У ЗЈИ стоји да је надлежан окружни суд, али је након доношења новог Закона о уређењу судова („Сл. гласник РС“, бр. 116/2008, 104/2009), према чл. 23. ст. 1. т. 7. ово питање у надлежности вишег суда.

³⁵ Иако општеприхваћено, ово двојако схватање терета доказивања ипак се не може наћи у свим уџбеницима који обрађују материју грађанског процесног права. Видети: Трива С, Дика М, Грађанско парнично процесно право, Народне новине, Загреб, 2004, стр. 483.

³⁶ Станковић Г, *op. cit.*, стр. 418.

³⁷ Узелац А, Терет доказивања, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, 2003, стр. 350.

³⁸ Чл. 228. ЗПП.

³⁹ Чл. 231. ЗПП.

прописано.⁴⁰ Уколико странкама не пође за руком да докажу своја тврђења, то их може довести до губитка парнице (*actore non probante, reus absolvitur*).

Правила о терету доказивања имплицитно су садржана у Закону о јавном информисању, под маргиналним називом „Разлози да суд не нареди објављивање исправке“.⁴¹ Суд неће наредити одговорном уреднику да објави исправку, односно део исправке: ако тужилац не докаже да је објављена информација неистинита, непотпуна или нетачно пренета; ако је информација неистинита или непотпуна, а суд нађе да не вређа право лица на које се односи; ако постоји неки од разлога за необјављивање наведених у члану 58. ст. 1. т. 1), 2), 4) и 6) до 18) овог закона, који сходно важе за исправку.

Из овог члана закона произлази да тужилац, лице о коме је једна информација објављена и чије се право или правни интерес вређа, треба да докаже неистинитост, непотпуност или нетачност преноса те информације. Замислимо ову ситуацију: студентско јавно гласило објавило је наслов: „Анђелија Адамовић поделила кључ теста омиљеним студентима“. Општа правила о субјективном терету доказивања гласе: ко шта тврди, он то треба и да докаже; терет доказивања погађа оног ко нешто тврди а не онога ко нешто пориче; ако тужени истиче приговоре, дужан је да истиче истинитост чињеница на којима заснива своје приговоре, као да је тужилац; уколико тужилац не докаже истинитост свог тврђења, суд неће моћи да усвоји његов захтев и тужени ће успети у парници.⁴² Примењујући правила о терету доказивања, јасно је да је Анђелија Адамовић та која треба да докаже да је спорна информација неистинита, непотпуна или нетачно пренета. Дакле, она је та која треба да докаже да није поделила кључ теста, још прецизније, на њој је да докаже да спорни кључ није постао доступан студентима. Најједноставније речено, да докаже нетачност једне чињенице. У случају да суд не може да стекне уверење о истинитости или неистинитости ове тврдње, примениће се правила о објективном терету доказивања. Према тим правилима, странка која тврди да има неко право, сноси терет доказивања чињенице која је битна за настанак или остваривање права, ако законом није друкчије одређено. Странка која оспорава постојање неког права, сноси терет доказивања чињенице која је спречила настанак или остваривање права или чињенице услед које је престало право да постоји, ако законом није друкчије одређено.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Чл. 60. ЗЈИ.

⁴² Станковић Г, ор. cit, стр. 421.

Дакле, може се доћи до закључка да обавеза Анђелије Адамовић да докаже неистинитост навода из јавног гласила није никакав изузетак, већ потврђивање правила да тужилац треба да докаже чињенице и наводе на којима заснива свој тужбени захтев.

Кључно питање јесте – да ли је у овом случају требало направити изузетак од општих правила доказивања и прилагодити их специфичностима права које се у овом поступку штити? Да ли овде треба увести посебна правила о терету доказивања која би прописивала да тужени, уредник гласила које је објавило информацију, треба да докаже истинитост тврдњи које су наведене у објављеној изјави?

Иако атипично за континенталне системе, решење које предлагем, по коме би терет доказивања да је једна информација (не)истинита, (не)потпуна или (не)тачно пренета са тужиоца, тј. лице чије право и интерес информација вређа, прешло на одговорног уредника гласила које је информацију објавило, није непознаница у англосаксонском праву. Тако, англосаксонско право предвиђа тзв. претпоставку неистинитости, која подразумева да уколико тужилац поднесе доказ да се објављена тврдња о чињеницама односи на њега, постоји претпоставка да је та тврдња нетачна. Тужени сноси терет доказивања да је изјава суштински истинита.⁴³ Претпоставка неистинитости наилазила је, и и даље наилази на бројна оспоравања, под изговором угрожавања слободе информисања. Овом претпоставком бавио се и Европски суд за људска права у случају

⁴³ Најчешће врсте одбране су: оправдање, квалификована привилегија, Рејнолдсова привилегија, апсолутна привилегија и фер коментар. Оправдање подразумева да тужени мора да докаже да је поента изјаве суштински тачна. Битно је нагласити да тужени не мора да докаже да је дословно значење речи тачно. На пример, ако тужени објави тврдњу на основу које се тужилац означава као лице које се непоштено понаша, а из разлога А, он се може ослободити одговорности уколико докаже да је тужиочево понашање заиста непоштено, али из разлога Б. Квалификована привилегија је вид одбране који омогућава људима у одређеној вези или у одређеним околностима да објаве изјаву којом се неко лице клевета без обавезе да докажу да је та изјава у основи тачна. Пример тога је изјава која се налази у препоруци за посао. Рејнолдсова привилегија подразумева да је предмет изјаве ствар од јавног значаја и да је новинар који је истраживао и писао о томе био савестан. Ствар треба бити од таквог јавног значаја да је тужиочево право на углед мање битно од права да се информација јавно објави. Према апсолутној привилегији, тужени не може бити осуђен ако се информација односи на фер и прецизне извештаје домаћих судова. Што се поштеног коментара тиче, важно је знати да се правила о клевети односе само на изјаве о чињеницама. Одбрана поштеног коментара дозвољава да се објави материјал од значаја за јавност, који представља коментар који би поштена особа дала по том питању (Bennett, W, The Current State of Defamation Law in England and Wales, Presentation on the European Parliament's Committee on Legal Affairs, Hearing the Rights relating to personality, in particular in relation to defamation, in the context of private international law, particularly the Rome II Regulation, 28 January 2010, <http://www.europarl.europa.eu>, приступ сајту 14.5.2012).

*McVicar против Уједињеног краљевства.*⁴⁴ Узимајући све околности овог случаја у обзир, Суд је закључио да захтев да подносилац представке (у поступку пред националним судовима тужени) докаже да су наводи које је изнео у чланку суштински тачни, представља оправдано ограничење слободе изражавања према чл. 10. ст. 2. у интересу заштите репутације и права тужиоца (у поступку пред домаћим судовима).

У овом контексту треба сагледати и одредбе од значаја за квалитет објављене информације. Закон о јавном информисању предвиђа скуп начела јавног информисања. Начело обавезе новинарске пажње⁴⁵ прописује да су новинар и одговорни уредник дужни да пре објављивања информације која садржи податке о одређеном догађају, појави или личности, са пажњом примереном околностима, провере њено порекло, истинитост или потпуност. Новинар и одговорни уредник јавног гласила дужни су да туђе информације, идеје и мишљења објаве веродостојно и потпуно, а уколико је информација пренета из другог јавног гласила, уз навођење гласила из којег је информација пренета.

Устав Републике Србије штити право на обавештеност⁴⁶ које подразумева да свако има право да истинито, потпуно и благовремено буде обавештен о питањима од јавног значаја и средства јавног обавештења су дужна да то право поштују. Код ове уставне одредбе спорна су два питања. Прво је питање шта све јесте питање од јавног значаја. Информација којом се вређа право или интерес једног конкретног лица путем неистините, непотпуне или нетачно пренете информације понекад, чак врло често, не мора уједно бити и питање од јавног значаја. Да ли то значи да за такву информацију не важи правило о истинитости, потпуности и благовремености, већ она сме да буде резултат произвољног извештавања? Друго значајно питање, које је већ отворено у литератури, јесте санкционисање неистинитог, непотпуног и неблаговременог

⁴⁴ *McVicar v. The United Kingdom, Application no. 46311/99*. Подносилац представке је новинар који је 1995. године у једном чланку објавио да је атлетичар Линфорд Кристи (Linford Christie) користио недозвољене супстанце за побољшање резултата. У чланку је, између осталог, писало: „На основу посредних доказа многи верују, али не могу да докажу да је Кристи користио недозвољена средства...Будући да је надмудривао оне који су га тестирали годинама, мало је вероватно да ће Кристи бити ухаћен само пар месеци пре краја своје такмичарске каријере. Ипак, не постоји крвава поткожна игла, нити један директан доказ који недвосмислено упућује на Кристија“. Подносилац представке је изгубио у поступку пред домаћим судовима, и био дужан да тужиоцу надокнади трошкове поступка, будући да овај није тражио надокнаду штете. Став да правила о терету доказивања нису у начелу супротна са чл. 10. Конвенције поновљен је и у предмету *Steel and Morris v. The United Kingdom, Application no. 68416/01*.

⁴⁵ Чл. 3. ЗЈИ.

⁴⁶ Чл. 51. Устава Републике Србије.

информисања. Прецизније, какве би биле могућности грађана да, позивом на непосредну примену Уставом гарантованих људских и мањинских права, затраже санкционисање кршења права на обавештеност, отклањање повреде, уклањање последица које су повредом настале, и евентуално захтевајући накнаду штете коју су претрпели због повреде свог права?⁴⁷

Резолуција Парламентарне скупштине Савета Европе о етици у новинарству⁴⁸ прописује да сваки грађанин, титулар права на обавештеност, има право да захтева да новинар информацију пренесе истинито, уколико је реч о вести, односно поштено, уколико је реч о ставу, без утицаја јавне власти или приватног сектора.

Анализа наведених законских, уставних и одредаба резолуције у вези је са још једном нормом спорног члана ЗЈИ. Суд неће наредити одговорном уреднику да објави исправку, односно део исправке ако је информација неистинита или непотпуна, а суд нађе да не вређа право лица на које се односи. Ова одредба, *prima facie*, није спорна. Да би једно лице било овлашћено да покрене конкретну парницу против другог лица, оно мора имати правни интерес за то. Тај интерес произилази или из тога што су та лица субјекти једног материјалноправног односа у коме је дошло до спора, или због тога што им је то овлашћење признато на основу самог закона. Стога, може се размотрити могућност да законодавац, у циљу очувања објективног и истинитог информисања, одреди субјекте, на пример новинарска удружења, који би били активно процесно легитимисани за покретање поступка за објављивање исправке неистините, непотпуне или нетачно пренете информације, и када се информација не односи на неко конкретно лице, већ на догађај или збивање. Овакво решење не би имало за циљ сужавање слободе информисања, него побољшање квалитета извештавања и остваривање права грађана на обавештеност кроз виши степен новинарске пажње.

2.5. Одлучивање и одлуке

Суд доноси и јавно објављује пресуду одмах по закључењу јавне расправе.⁴⁹ Оверени препис пресуде доставља се странкама у року од три дана од дана доношења пресуде⁵⁰. По својој правној природи, ово је кондемпнаторна пресуда. Ако усвоји тужбени захтев за објављивање исправке, суд пресудом наређује туженом да исправку објави без одлагања, а најкасније у другом наредном броју дневне штампе, односно у

⁴⁷ Пајванчић М, Коментар Устава Републике Србије, Београд, 2009, стр. 71.

⁴⁸ Resolution 1003 (1993) on the ethics of journalism.

⁴⁹ Чл. 64. ст. 1. ЗЈИ.

⁵⁰ Чл. 64. ст. 2. ЗЈИ.

другој наредној дневној емисији од приспећа пресуде која садржи исправку, а иначе у првом наредном броју, односно првој наредној емисији од приспећа пресуде која садржи исправку.⁵¹ Ако се информација која се исправља односи на учесника у предизборној утакмици, исправка се објављује у првом наредном броју, односно првој наредној емисији од приспећа пресуде која садржи исправку.⁵² Оверени препис правноснажне пресуде којом је наређено објављивање исправке доставља се одмах и оснивачу јавног гласила.⁵³ Важи начело једнакости информације и исправке.⁵⁴

2.6. Правни лекови

На пресуду се може изјавити жалба, предлог за понављање поступка и ревизија.⁵⁵ Посебности поступка за изјављивање жалбе, оличене у кратким роковима, већ су биле предмет анализе у делу који се односи на хитност поступка. Донекле је спорна ситуација у случају изјављивања ревизије. Наиме, ревизија је дозвољена против другостепене пресуде ако је тужбени захтев одбијен, а изјављује се у року од 15 дана од достављања другостепене пресуде. Из овога произилази да само једна парнична странка, тужилац, има право на изјављивање ревизије, будући да је само

⁵¹ Чл. 51. ст. 2. ЗЈИ.

⁵² Чл. 51. ст. 3. ЗЈИ.

⁵³ Чл. 67. ЗЈИ.

⁵⁴ Чл. 56. ЗЈИ: Исправка се објављује у истом делу гласила, у истом издању, у истој рубрици, на истој страни, са истом опремом, односно у истом делу емисије, као што је била објављена информација на коју се одговара, и то под истим насловом, а уз ознаку „исправка“. Ако опрема информације која се исправља садржи илустрације, исправка може садржати илустрације. Исправка се објављује одједном исцела, осим ако је информација која се исправља објављена у наставцима, а обим исправке изискује објављивање у наставцима. Ако је емисија у којој је објављена информација која се исправља била једина или последња у серији, исправка ће се објавити у најсроднијој емисији или у најприближнијем термину. Ако је гласило у коме је објављена информација која се исправља престало да постоји, исправка се објављује у најсроднијем гласилу или путем другог средства јавног информисања на трошак лица на које су прешла права и обавезе гласила, а ако нема правног следбеника, објављује се у најсроднијем гласилу или путем другог јавног гласила на трошак лица које је било оснивач или одговорни уредник у време објављивања информације на коју се одговара. Ако се у истом гласилу поново објављује информација за коју је објављена исправка, или ако се објављује информација за коју је у другом гласилу већ објављена исправка, мора се истовремено означити чија је исправка објављена, када и где, а на захтев, објавити исправку. Исправка се објављује на језику на којем је објављена информација која се исправља. Ако је исправка састављена на језику који је различит од језика на коме је објављена информација која се исправља, одговорни уредник дужан је да објави исправку ако лице које има право на исправку о свом трошку преведе исправку на језик на коме је објављена информација која се исправља.

⁵⁵ Чл. 66. ЗЈИ.

његов захтев за пресуду садржан у тужби. Уколико је законодавац имао у виду овакво решење, онда је тиме нарушен принцип једнакости странака, јер је само једном од њих дато право да изјави правни лек. Ревизија, са аспекта процесне теорије и јесте ограничен правни лек, али се та ограниченост односи на разлоге из којих може бити изјављена, врсту пресуде против које може бити изјављена, врсте правне ствари и вредности предмета спора, а никако на процесну улогу странке у поступку. Не може се издвојити ниједан ваљан разлог који би могао да оправда овакву одлуку законодавца, којом се једна парнична странка отворено ставља у повољнији положај. Могуће је, пак, да се законодавац само непрецизно изразио, пермутујући термине „тужбени захтев“ и „захтев за пресуду“ или само „захтев“, али се оваква солуција чини мало вероватна, имајући у виду пажњу са којом законодавац треба да приступи изради законског прописа.

3. Закључне напомене

Сагледавањем правила о слободи информисања са једне стране, и заштити права на достојанство са друге стране, јасно је да је пред законодавцем тежак задатак да пронађе одговарајући баланс приликом креирања законских одредаба за заштиту права на част и углед једног лица. Законодавац се определио да се заштита путем објављивања исправке неистините, непотпуне или нетачно пренете информације пружа према правилима посебног парничног поступка регулисаног Законом о јавном информисању. Анализом правила посебног поступка може се доћи до закључка да законодавац, приликом конципирања овог поступка, није унео пуно одступања у односу на правила општег парничног поступка. Ипак, управо специфичности поступка уносе одређене недоумице. Тако, законодавац није прецизно одредио круг активно процесно легитимисаних субјеката након смрти лица чије право или интерес вређа објављена информација. Такође, био је недоследан код прописивања кратких рокова у складу са прокламованим начелом хитности јер се, без основа, не примењу сва правила из поступка за објављивање одговора на поступак за објављивање исправке. Осим указивања на ове слабости, у раду је понуђен и одговор на теоријску недоумицу да ли је обраћање одговорном уреднику процесна претпоставка за вођење овог поступка. Ипак, најзначајнији предлог који проистиче из разматрања правила овог поступка, јесте сагледавање могућности да се правила о терету доказивања *de lege ferenda* уреде на другачији начин. Заштита права личности, али и остваривање права на обавештеност могу се остварити установљавањем обавезе за

одговорног уредника да он докаже истинитост, потпуност или тачан пренос информације којом је повређено право или интерес тужиоца.

Напоследку, стиче се утисак да овај поступак може знатно боље да се прилагоди циљу коме служи, тј. заштити права на част и углед, уколико се у потпуности разуме објекат заштите, али и сврха исправке, као и њена разлика у односу на сличне институте.

Andelija Adamović, LL.B.,
Teaching Assistant,
Faculty of Law, University of Niš

The Proceeding in Media Lawsuits for Publishing a Correction of Inaccurate, Incomplete or Incorrectly Imparted Information

In this paper, the author deals with the rules applicable in a special media lawsuit proceeding initiated on the grounds of publishing a correction of inaccurate, incomplete or incorrectly imparted information. The author compares the rules of the general civil procedure and the rules of this special proceeding which are prescribed in the Public Information Act. The author analyzes some potentially disputable issues which may be encountered in the course of applying these legal provisions in practice, specifically focusing on the participants in these proceedings, the burden of proof and relevant legal remedies.

Key words: *media lawsuits, correction, special proceeding, burden of proof.*